

ФОРМУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Професійна підготовка вчителя фізичної культури у вищому навчальному закладі є складною багатогранною системою, яка спрямована на ефективну підготовку вчителя-професіонала.

Питання професійної діяльності педагогічних кадрів завжди були в центрі уваги на всіх етапах розвитку суспільства. У законах України "Про освіту", "Про вищу освіту", Концепції розвитку національної вищої освіти, Державній національній програмі "Освіта (Україна. XXI століття)", Національній доктрині розвитку освіти йде мова про загальні вимоги до вчителя, про обов'язки педагогічних кадрів у самоосвіті, підвищенні їхнього професійного рівня, педагогічної майстерності, загальної культури: педагогічні працівники мають стати основною рушійною силою відродження та створення якісно нової національної системи освіти. У зв'язку з цим основна увага має бути зосереджена на підготовці нового покоління творчо мислячих, професійно компетентних педагогічних працівників. Сучасні вимоги до педагога висвітлені в законі "Про загальну середню освіту": Педагогічним працівником повинна бути особа з високими моральними якостями, яка має відповідну педагогічну освіту, належний рівень професійної підготовки, здійснює педагогічну діяльність, забезпечує результативність та якість своєї роботи, фізичний та психічний стан здоров'я якої дозволяє виконувати професійні обов'язки у навчальних закладах середньої освіти.

Ефективність і якість роботи ВНЗ визначається перш за все тим, наскільки випускник відповідає вимогам Держстандарту професійної підготовки, який рівень його професійної готовності до педагогічної діяльності у галузі оздоровчої освіти.

У роботах С.І.Архангельського, М.І.Дьяченко і Л.А. Кандибовича, Д.М.Зінов'єва, Т.А.Львіної, І.І. Кобиляцко, Н.В.Кузьміної, Р.А.Нізамова, Н.Д. Никандрова, В.К.Розова, В.А.Сластеніна А.І. Щербаківа Е.Н.Шиянова і ін. проблема вдосконалення професійної підготовки фахівця у ВНЗ і зокрема майбутнього вчителя досліджена в загальнопедагогічному плані.

Проте, спостережуваний у цьому прогрес ще не можна вважати адекватним сучасним запитам суспільства в цій галузі. На шляхах побудови достовірної наукової теорії педагогічної освіти в галузі фізичної культури та здоров'я належить вирішити ряд проблем, серед яких найважливіше місце належить формуванню професійної підготовленості вчителя фізичної культури.

Структура і зміст професійної підготовленості майбутнього вчителя фізичної культури, технології її формування у вищій ще не одержали систематизованого наукового освітлення, хоча потреба в цьому все більш усвідомлюється.

Мета дослідження – визначити шляхи формування спеціальних знань, умінь та навичок майбутніх фахівців з фізичного виховання.

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки студентів Інституту фізичної культури та реабілітації.

Предмет дослідження – зміст та умови формування спеціальних знань, умінь та навичок майбутніх фахівців з фізичного виховання.

Завдання дослідження:

1. Обґрунтувати сутність та структуру професійної діяльності вчителя фізичної культури загальноосвітньої школи.

2. В педагогічному експерименті визначити рівні готовності, знань, умінь та навичок майбутніх фахівців з фізичного виховання.

Аналіз психолого-педагогічних літературних джерел засвідчив про підвищену увагу вчених до вивчення проблеми творчого росту вчителя в умовах професійної діяльності, зростання його професійного рівня. Ці важливі аспекти відображено в працях І.І. Аркіна, Л.Е.Вовк, Ю.З.Гільбуха, В.І.Гінзбурга, С.У. Гончаренко, А.К.Дусавицького, В.І. Загязинського, І.А.Зяюна, М.В.Кларіна, Н.І. Кюкарь, І.С.Ладенко, М.М. Поташиківа, М.М.Солдатенка, О.С.Цюкур, Г.П.Шевченко та інших дослідників.

Питання ефективності професійної діяльності вчителів було предметом дослідження багатьох учених (О.О.Абдулліна, І.М.Богданова, А.М.Богущ, Н.В.Кічук, З.Н.Курлянд, Г.О.Нагорна, В.О.Сластьонін, Н.Ф. Талізін, І.Ф.Харламов, Р.І.Хмелюк та ін.).

В.О.Сластьонін визначив професійну діяльність учителя як особливий вид соціальної діяльності, спрямованої на передавання молоді культури і досвіду, накопичених людством. Зміст педагогічної діяльності не вичерпується тільки технологією навчально-виховного процесу, він значно ширший. До педагогічної діяльності належать також соціологічні, психологічні, організаційні та інші аспекти.

Складність роботи вчителя фізичної культури полягає в тому, що йому у процесі своєї діяльності необхідно вирішувати значну кількість завдань, реалізувати управлінські функції і виконувати цілу низку різноманітних видів роботи, урахувавши нові технології навчання (С.Тюленков).

У процесі фізичного виховання дитина вчиться регулювати свої дії на основі зорових, дотикових, м'язово-рухових, вестибулярних відчуттів та сприймань, у неї розвивається рухова пам'ять, мислення, воля, здібність до саморегулювання психічних станів. П.Ф. Лесгафт писав: "Органи чуття мають таке ж пряме та безпосереднє відношення до свідомої діяльності людини, що формування її є немислимим без якомога більшого тренування цих органів...Тому наскільки розвинені пальці (дотик), око, вухо та всі органи зовнішнього сприймання, настільки й розвинений і розум людини, і настільки людина в змоззі самостійно діяти... Розвиток усіх вказаних здібностей є виключно тренуванням і становить одне з головних завдань фізкультурної освіти. Звідси виникає необхідність для вчителя "познайомитися з психологією рухів".

П.Ф. Лесгафт підкреслював, що науково освічений педагог неодмінно повинен бути психологом.

У сучасній філософській і психологічній літературі існує різноманіття описів діяльності, обумовлене раніше всього складністю досліджуваного об'єкту, а також використанням різних підходів до виділення структурних складових діяльності і їх зв'язків. Розробці цілісного концептуального уявлення про діяльність присвячені роботи А.Н. Леонтьєва. Різні сторони діяльності розроблялися і представлені в роботах К.А. Абульханової-Славської, П.К.Анохіна, А.Г. Асмолова, Б.В.Брушлінського, Л.С.Виготського, В.В. Давидова, М.С.Каган, С.Л.Рубінштейна, В.Г. Сухомлинського, В.Д.Шадриківа і т. ін.

В основі поняття "педагогічна діяльність" лежить поняття діяльності, розроблене у філософії, психології, педагогії. У філософії діяльність визначається як спосіб існування людини, а сама людина характеризується як діяч, котрий активно перетворює природу і власне життя з урахуванням об'єктивних та суб'єктивних потреб. У філософському енциклопедичному словнику дається таке визначення: "Діяльність – це специфічна людська форма активного ставлення до навколишнього світу, зміст якої складає його доцільну зміну та перетворення в інтересах людей". З такого визначення можуть бути виведені характеристики діяльності, що мають відношення до питання про зв'язок діяльності і культури. Не випадково як теоретична абстракція, що дозволяє досліджувати культуру як категорію теоретичної свідомості, В.Н.Давидовіч і Ю.А.Жданов розглядають людську наочну діяльність, яка, на їх думку, може бути визнана, одиницею аналізу культури.

У психолого-педагогічній науці вперше термін "діяльність" уведено Л.С.Виготським. Пізніше він був розроблений та застосований в експериментальних дослідженнях О.М. Леонтьєвим, П.Я. Гальперініним, Н.Ф. Талізіню. Особливо важливим є поділ діяльності на репродуктивну та продуктивну. Якщо перша спрямована на отримання людиною вже відомого суспільству результату і заснована на повторенні існуючих схем дій, то друга пов'язана з розробкою нових цілей та відповідних їм засобів. Проведені в наш час дослідження впевнено переконують, що діяльність педагога має творчий характер.

Діяльність – це регульована свідомістю психічна та рухова активність людини, яка спрямована на досягнення свідомо поставленої цілі, що має суспільне значення.

Не всяка активність людини може бути названа діяльністю. Гра, навчання, праця, заняття спортом, громадська робота належать до різних видів діяльності. У діяльності вчителя фізичної культури виділяють такі компоненти: перцептивний – пов'язаний із відчуттями та сприйманнями (наприклад, спостереження за учнями); мнемічний – пов'язаний із запам'ятовуванням та відтворенням інформації; мислительний – пов'язаний із вирішенням завдань, які виникають під час діяльності; імажитивний – пов'язаний з уявою, із придумуванням нових вправ; руховий – займає в діяльності вчителя фізичної культури особливе місце.

Еволюція розвитку уявлень про склад діяльності характеризується тим, що спочатку були виділені такі компоненти, як суб'єкт, об'єкт, результат, а в подальшому були додані й інші. На основі цього були сформовані пріоритетні дослідження даної проблеми в психології, педагогії, теорії фізичної культури.

Природно, що найбільше число досліджень з проблеми професійної діяльності присвячене вивченню компоненту "суб'єкт". Таке положення повною мірою характерне і для досліджень у сфері фізичної культури. У даному випадку піддавалися вивченню аспекти, що характеризують суб'єкт професійної діяльності – здатності, знання, навички, уміння, мотивації, особистісні якості, психомоторика.

У різноаспектному вивченні суб'єкта професійної діяльності провідне місце займали дослідження професійних знань, умінь, навичок, здібностей. У сфері фізичної культури емпірично були виділені уміння і знання з термінології, методики навчання, планування, страховки, подачі команд, поясненню, показу, дозуванню навантаження, організації, плануванню і деяким іншим. Ця робота визначила базові напрями у вивченні суб'єкта професійної діяльності у сфері фізичної культури на основі формування знань, умінь, навичок, які з часом, принципово, мало змінилися.

Важливими обставинами, що зіграли провідну роль у розгортанні досліджень відповідно до процесу формування знань, умінь, навичок у сфері фізичної культури, з'явилися спроби згрупувати професійні вміння викладача фізичної культури і виділення компонентів педагогічної діяльності.

Досягнення найважливішої мети у фізичному вихованні як навчальної дисципліни є оволодіння студентами системою професійних знань, підвищення розвитку фізичних якостей, удосконалення спеціальних умінь і навичок своєї спеціалізації.

Втілення положень Національної Доктрини розвитку освіти України в життя зобов'язує спрямувати пошуки вітчизняних учених на практичну реалізацію адекватних шляхів, методів і засобів навчання, що призводять до перегляду концепції авторитарного управління, коли студент виступає тільки "об'єктом" впливу викладачів, до організації, підтримки і стимулювання його пізнавальної діяльності, як "суб'єкта" навчання, створення умов для його індивідуального творчого і професійного розвитку.

Поступовий перехід вищих навчальних закладів на кредитно-модульну організацію навчального процесу ще більше загострив питання про якість професійної підготовки майбутніх учителів, сприяє розвитку нових технологій активного, проблемного, розвивально-модульного навчання.

Фізичне виховання як навчальна дисципліна передбачає оволодіння студентами системою професійних знань, розвиток фізичних якостей, вивчення спеціальних рухів, професійних умінь і навичок. Активне залучення студентів до фізичної культури та спорту, включення їх у процес фізичного самовиховання та самовдосконалення, проведення різноманітних видів педагогічної практики сприяє підвищенню їх професійного рівня.

У наших дослідженнях прийняли участь студенти 1, 2, 3 курсів. За анкетуванням визначалися рівні сформованості спеціальних професійних знань, умінь та навичок, що визначають професійну дієздатність майбутніх фахівців до освітньої діяльності. Дослідження проводились протягом двох років.

На першому курсі кількість студентів з низкими рівнями спеціальних професійних знань до кінця року зменшилась на 12%, на 10% збільшилась кількість студентів з високими рівнями професійних знань.

На другому курсі за навчальний рік кількість студентів з низкими рівнями за рік зменшилось на 19%, але збільшилась кількість студентів з середніми (на 9%) і з високими рівнями - на 10%.

Кількість студентів 3 курсу з низким рівнем професійних знань, за рік занять, зменшилось на 8% та збільшилось з середніми рівнями - на 5% і з високими рівнями - на 13%.

Таблиця 1

Рівні спеціальних професійних знань студентів 1-3 курсів ІФК та Р

Курси	На початку навчального року			В кінці навчального року		
	Низький рівень (%)	Середній рівень (%)	Високий рівень (%)	Низький рівень (%)	Середній рівень (%)	Високий рівень (%)
1	65	25	10	53	27	20
2	51	26	23	32	35	33
3	34	33	33	26	28	46

Таблиця 2

Рівні володіння методикою професійних навичок та умінь студентів 1-3 курсів ІФК та Р

Курси	На початку навчального року			В кінці навчального року		
	Низький рівень (%)	Середній рівень (%)	Високий рівень (%)	Низький рівень (%)	Середній рівень (%)	Високий рівень (%)
1	82	13	5	63	22	15
2	53	24	23	32	41	27
3	31	46	23	25	31	44

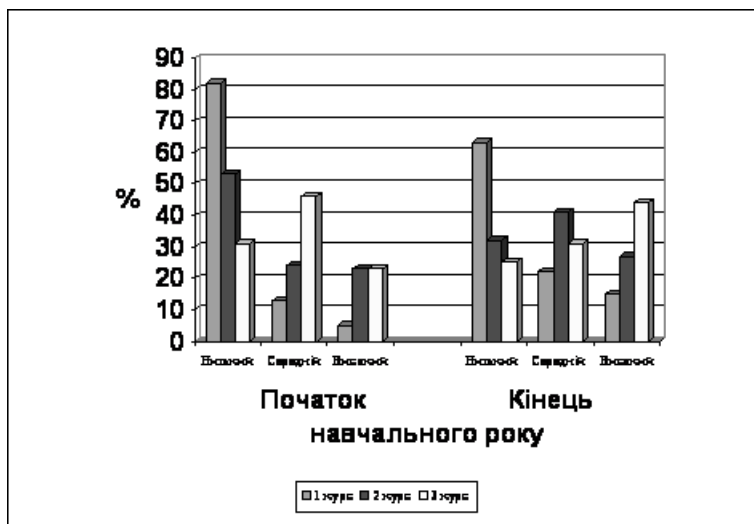

Рис. 1. Зміна рівнів готовності спеціальних знань, умінь та навичок студентів Інституту фізичної культури та реабілітації

Оволодіння методикою професійних навичок та вмінь покращувалось від початку до кінця кожного навчального року та від першого до третього курсу (Таблиця 2). На початку навчального року на 1 курсі студентів з низкими рівнями професійних навичок було 82%, на 2-му - 53%, на 3-му - 31%; студентів з високими рівнями було, відповідно, - 5%, 23%, 23%; в кінці навчального року на першому курсі з низкими рівнями було 63%, на 2-му - 32%, на 3-му - 25%, а з високими, відповідно: 15%, 27%, 44%.

Висновки. 1. Загальна мета педагогічної діяльності - виховання гідного члена суспільства. Реалізація цієї мети - у навчальних, розвивальних, виховних впливах учителя на учнів завдяки змісту, формі і методам навчання. Діяльність учителя характеризується також її умовами - загальними (увага суспільства до питань виховання, загальна середня освіта і т. ін.) і приватними (обладнання школи, згуртованість педагогічного колективу тощо). Складність роботи вчителя фізичної культури полягає в тому, що йому у процесі своєї діяльності необхідно вирішувати значну кількість завдань, реалізувати управлінські функції і виконувати цілу низку різноманітних видів роботи, враховуючи нові технології навчання.

2. Визначено, що для реалізації педагогічної діяльності вчителя фізичної культури необхідні відповідні вміння: уміння бачити в педагогічній ситуації проблему та формулювати її у вигляді педагогічної задачі; уміння бачити та вивчати педагогічну ситуацію; уміння "чому учити" (робота зі змістом матеріалу) і "як учити" (ефективне сполучення прийомів і засобів навчання); уміння хронометрувати процес праці й аналізувати свою діяльність.

Компонентами професійної діяльності вчителя з розвитку фізичних якостей виступили: комунікативно-стимулюючий, дослідницько-творчий, діагностичний, інформаційно-поєднувальний, конструктивно-проектно-вільний, орієнтовно-прогностичний, аналітико-оцінний, організаційний. Визначено, що наявність компонента є критерієм для виявлення рівнів сформованості професійної діяльності вчителя з розвитку фізичних якостей.

3. Досліджено спеціальні рівні професійних знань, умінь та навичок студентів, що визначають фахову дієздатність студентів, їх професійні уміння покращувались від початку до кінця кожного навчального року та від 1 до 3 курсу.

На першому курсі кількість студентів з низкими рівнями спеціальних професійних знань, умінь та навичок до кінця року зменшилась на 12% та на 10% збільшилась кількість студентів з високими рівнями професійних знань.

На другому курсі за навчальний рік кількість студентів з низкими рівнями за рік зменшилось на 19% та збільшилась кількість студентів з середніми (на 9%) і з високими рівнями - на 10%.

Студентів 3 курсу з низкими рівнями професійних знань за рік зменшилось на 8% та збільшилось з середніми рівнями - на 5% і з високими рівнями - на 13%.

Встановлено повільне покращення всіх досліджуваних професійних факторів і критеріїв від молодших до старших курсів та від початку до кінця кожного навчального року, але слід звернути особливу увагу на високі відсотки низьких рівнів теоретичних професійних знань: 65% - на 1-му, 51% - 2-му та 34% - на 3-

му курсів; а також низькі рівні оволодіння методикою професійних навичок та умінь на 1-му курсі – 82%, на 2-му – 53% та на 3-му – 31% студентів. Головною ланкою відновлення вищої педагогічної освіти, на думку провідних учених, має стати перехід від пасивних, репродуктивних і монологічних способів організації навчальної діяльності майбутніх учителів до активних, продуктивних і діалогічних форм і методів організації навчально-професійної педагогічної праці, спрямованої на практичну реалізацію технології формування в них необхідних, професійно важливих умінь і навичок.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Богданова І.М.* Модульна технологія в системі професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів / І.М. Богданова // Науковий вісник ПНПУ ім. К.Д. Ушинського. Збірник наукових праць. Випуск 5-6. – Одеса: ПДПУ ім. К.Д. Ушинського. – 2003. – С. 42.
2. *Балл Г.О.* Професійна діяльність і підготовка до неї у контексті розвитку особистості та становлення її духовності / Г.О. Балл // Матеріали Міжн. наук. конф. "Творча особистість у системі неперервної професійної освіти" / [за ред. С.О. Сисоевої і О.Г. Романовського]. – Харків: ХДПУ, 2000. – С. 34-39.
3. *Карченкова М.В.* Фізична підготовленість як один з основних компонентів професійних здібностей студентів факультету фізичного виховання / М.В. Карченкова // Педагогіка, психологія та медично-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. пр. / [за ред. С.С. Єрмакова]. – Харків. – Донецьк: ХДАДМ (ХХІІІ), 2005. – № 22. – С. 50-54.
4. Професійна освіта: Словник: Навчальний посібник / [за ред. Н.Г. Ничкало]. – К.: Вища школа, 2000. – 380 с.
5. *Сущенко Л.П.* Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (теоретико-методологічний аспект): монографія / Людмила Петрівна Сущенко. – Запоріжжя: Запорізький державний університет, 2003. – 442 с.

Подано до редакції 07.04.10

РЕЗЮМЕ

Визначено шляхи формування спеціальних знань, умінь та навичок майбутніх фахівців з фізичного виховання. Обґрунтовано сутність та структуру професійної діяльності вчителя фізичної культури загальноосвітньої школи. Вивчені рівні професійної готовності, знань, умінь та навичок майбутніх фахівців з фізичного виховання.

Ключові слова: педагогічна діяльність, професійні знання, уміння, навички, професійна підготовка, фізичне виховання.

П.Б. Джурицкий

ФОРМИРОВАНИЕ СПЕЦИАЛЬНЫХ ЗНАНИЙ, УМЕНИЙ И НАВЫКОВ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО ФИЗИЧЕСКОМУ ВОСПИТАНИЮ РЕЗЮМЕ

Определены пути формирования специальных знаний, умений и навыков будущих специалистов по физическому воспитанию. Обоснованы суть и структура профессиональной деятельности учителя физической культуры общеобразовательной школы. Изучены уровни профессиональной готовности, знаний, умений и навыков будущих специалистов в области физического воспитания.

Ключевые слова: педагогическая деятельность, профессиональные знания, умения, навыки, профессиональная подготовка, физическое воспитание.

P.B. Juryński

FORMING SPECIAL KNOWLEDGE, ABILITIES AND SKILLS OF FUTURE PHYSICAL TRAINING SPECIALISTS SUMMARY

The article determines some ways of forming special knowledge, abilities and skills of future physical training specialists. The author substantiates the essence and structure of professional activity of a physical training teacher at a comprehensive school; examines levels of professional readiness, knowledge, abilities and skills of future physical training specialists.

Keywords: pedagogical activity, professional knowledge, abilities, skills, professional training, physical training.
